

XX ст.: зародження, еволюція, діяльність / А. Павко. – К. : Іван Федоров, 1999. – С. 203.

⁴⁴ ЦДІАК, ф. 301, оп. 1, спр. 1231, арк. 114-123.

⁴⁵ Там само, ф. 301, оп. 2, спр. 148, арк. 41зв., 71-71зв.

⁴⁶ Там само, оп. 1, спр. 1231, арк. 22.

Sergij Tkach. Activities of Ukrainian political parties in Podillia in the early twentieth century. In the paper based on the modern methodology there made an attempted of analyzing the works of local and foreign scientists, the attraction of archival sources and published documents and materials to explore the activity center of the Ukrainian political parties in Podillia province in the early twentieth century.

It is noted that the events that began in Dnieper Ukraine in the period contributed to enhance national movement, creation and active role of the Ukrainian political parties which played a decisive role in Ukrainian national self-assertion. The analysis of the material showed that in the early twentieth century in Podillia there were centers of political parties such as the Revolutionary Ukrainian Party, Ukrainian Socialist Party, Ukrainian Democratic Party and Ukrainian Social-Democratic Labour Party. They are usually engaged in agitation and propaganda of its views among the local population, printed and distributed illegal literature.

In the paper noted that the national liberation movement in Podillia province has not received widespread, especially among workers who were mostly Jews or Russified Ukrainian peasants. However, analysis of the activity centers of the movement, one of which was Podillia seminary in the town Kamianetz-Podilsk. This is due to the fact that in this institution studied students mostly come from villages that potentially constituted the social base of the Ukrainian movement. Also highlighted the activities of Kamianets organization of USDLP headed by Doctor P. Blonsky and analyzed the causes of deep political crisis in 1908–1909 years.

Key words: *Podillia, Ukrainian national liberation movement, Revolutionary Ukrainian Party, Ukrainian Socialist Party, the Ukrainian Democratic Party, Ukrainian Social-Democratic Labour Party, USDLP organization of Kamianets.*

Отримано: 17.10.2015

УДК 94 (477.43 / . 44) «19»:378.4(477.25)

Андрій Чуткий

**ВИХІДЦІ З ПОДІЛЛЯ В СТІНАХ КИЇВСЬКОГО
КОМЕРЦІЙНОГО ІНСТИТУТУ (НОВІ МАТЕРІАЛИ
ДО ІСТОРІЇ ПОДІЛЛЯ ПОЧАТКУ ХХ СТ.)**

Андрій Чуткий. Вихідці з Поділля в стінах Київського комерційного інституту (нові матеріали до історії Поділля початку ХХ ст.). У статті

досліджено невідому сторінку, що пов'язує Поділля і Київ на початку ХХ ст. – діяльність у Київському комерційному інституті, що став першим вітчизняним ВНЗ економічного профілю, організації вихідців з Поділля – Подільського земляцтва, що функціонувало в інституті з листопада 1910 р. по липень 1914 р. З'яовано його особовий склад та проаналізовано зміст статуту.

Також подано невідомі факти з біографії І. В. Луцицького та В. Є. Свідзинського, пов'язані з Київським комерційним інститутом, що поглиблюють загальний контекст вивчення життєвого шляху цих визначних персоналій української науки і культури.

Ключові слова: історія України ХХ ст., Київський комерційний інститут, персоналістика, Подільське земляцтво, студентські земляцтва.

А. Чуткий. Выходцы из Подолья в стенах Киевского коммерческого института (новые материалы к истории Подолья начала ХХ в.). В статье исследуется неизвестная страница, связывающая Подолье и Киев в начале ХХ в. – деятельность в Киевском коммерческом институте, который стал первым отечественным вузов экономического профиля, организации выходцев из Подолья – Подольского землячества, которое функционировало в институте с ноября 1910 по июль 1914 г. Определен личный состав его руководства, а также проанализировано содержание устава.

Также представлены неизвестные факты из биографии И. В. Луцицкого и В. Е. Свидзинского, связанные с Киевским коммерческим институтом, которые углубляют общий контекст изучения жизненного пути этих выдающихся персоналий украинской науки и культуры.

Ключевые слова: история Украины ХХ в., Киевский коммерческий институт, персоналистика, Подольское землячество, студенческие землячества.

Київський комерційний інститут – унікальний вищий навчальний заклад. Заснований на початку ХХ ст. на хвилі російської демократичної революції 1905–1907 рр. він став першим в Україні вищим навчальним закладом економічного профілю і так само першим ВНЗ, де спільно навчались представники обох статей. Так само у ньому не існувало обмежень за етнічним та конфесійним принципами, особливо до прийняття статуту 1912 р.¹ Це було можливо завдяки його приватному статусу та керівництву ліберальним діячем М. В. Довнар-Запольським². Як наслідок, дослідження історії Київського комерційного інституту належить до надзвичайно важливих тем, що водночас виводить на більш широку тематику. З-поміж них, зокрема, й сфера регіональної історії, яка прослідковується через діяльність в стінах цього ВНЗ студентських громад, що утворювались за принципом походження студентів.

Студентські організації – явище, що має давні традиції в європейському соціокультурному просторі³. В Україні вони були пригнічені імперською владою, але з початку ХХ ст. активізують діяльність у провідних навчальних закладах⁴. Не став винятком і Київський комерційний інститут⁵. Однак внаслідок свого

приватного статусу й ліберального керівництва умови для їх існування були набагато ширшими аніж у державних вишах, що й зумовило діяльність у Київському комерційному інституту до Першої світової війни кількох десятків студентських організацій, які за кількістю і спектром своєї діяльності перевищували аналогічні об'єднання у інших вищих навчальних закладах України того часу.

Студентські організації, утворені за принципом походження студентів (що в статутних документах іменуються як земляцтвами, так і гуртками та товариствами) і за кількістю серед всіх студентських організацій інституту та за чисельністю своїх членів були найбільшими. З-поміж них були єврейські організації, Кавказьке та Північнокавказьке земляцтва, Гурток студентів з Грузії, Гурток студентів-осетин, Товариство польської молоді тощо⁶. Найбільше серед них було земляцтво, утворених вихідцями з різних російських⁷ і особливо українських губерній Російської імперії. Так, у Київському комерційному інституті існували Волинське, Єлизаветградське, Катеринославське, Миколаївське, Полтавське, Роменське, Ровенське, Чернігівське земляцтва, Гурток киян та Український студентський гурток, що був вже організацію яскраво вираженого національного спрямування⁸.

Оскільки перед узагальненим вивченням всіх студентських земляцтв Київського комерційного інституту, що представляли вихідців з різних регіонів України, доцільно провести ряд більш вузько-спрямованих, але натомість і більш деталізованих досліджень, то дана розвідка присвячена одному з таких студентських земляцтв – Подільському.

Подільське земляцтво було засноване на підставі подання «групи студентів-подолян», котра звернулась із ним до керівництва інституту 17 жовтня 1910 р.⁹, тобто це не було перше студентське земляцтво інституту (такі виникли у 1908 р.), але й не останнє за часом створення¹⁰.

У заяві про заснування Подільського земляцтва (яка була підписана десят'ма студентами інституту, що походили з Подільської губернії) зазначалось, що земляцтво буде мати назву «Подільське земляцтво при Київському комерційному інституті»¹¹. З розшифрування підписів засновників слідує, що переважна їх більшість мала єврейське походження, а отже засвідчується особлива тяга представників цієї етнічної групи до економічної діяльності, оскільки в загальній чисельності населення Подільської губернії їх відсоток був неспівмірно меншим аніж серед представників цієї губернії серед студентів Київського комерційного інституту. Аналогічною, між іншим, була ситуація і при розгляді етнічної структури членів багатьох інших студентських земляцтв Київського комерційного інституту і в цілому – в зведених даних по студентству відсоток представників єврейської національності часто перевищував половину студентського контингенту. Приміром, з 251 студента, що навчались у цьому ВНЗ станом на травень 1907 р. (тобто наприкінці першого року його функціонування) 177 осіб належали до юдейського віросповідання 12; у 1910 р. – їх було 1014 осіб при загальній кількості студентів в інституті близько 2000¹³. Лише з прийняттям нового статуту у 1912 р., який прирівнював Київський комерційний інститут до державних ВНЗ і водночас вводив жорсткіші вимоги щодо абі-

турієнтів, чисельність євреїв серед його студентів почала зменшуватись¹⁴.

Повертаючись до справи заснування Подільського земляцтва студентами Київського комерційного інституту зазначу, що, по-перше, на відміну від решти земляцтв, які засновувались студентами старших курсів, першим ініціатором його створення значився студент першого курсу Лайнер¹⁵. По-друге, при його заснуванні виникли якісь внутрішні суперечки, що проявилось у проханні засновників (які названі в документі «група студентів «подолян»») до керівництва інституту дозволити проведення спеціальних зборів «для остаточного розгляду статуту», датоване 30 листопада 1910 р.¹⁶. Керівництво інституту дозволило проведення відповідних зборів 3 грудня 1910 р. З цього часу Подільське земляцтво розпочало свою роботу. Перший склад його керівництва був наступним: голова – Лайнер (перший з ініціативної групи його створення), Моїсєєв, Гольденберг, Райтберг та Немировський (секретар)¹⁷.

У цьому сенсі варто зазначити, що у подальшій документації з архіву Київського комерційного інституту значиться, що статут Подільського земляцтва був затверджений ще 21 листопада 1910 р.¹⁸, тобто незрозумілим є його перезатвердження постфактум. Це наводить на думку про можливі внутрішні суперечки серед засновників цього земляцтва. Почасти на це вказує переобраний 15 листопада 1912 р. керівний склад Подільського земляцтва, у якому опинились представники інших етнічних груп, серед яких були й національно свідомі особи: Немировський (голова земляцтва, який до того займав посаду секретаря, тож забезпечив певну спадковість), Коцюбинський (товариш голови), Свідзинський (член правління), Сенкевич (бібліотекар)¹⁹. У цьому зв'язку зазначу, що це не був якийсь шовіністичний заколот чи щось подібне, адже ж скарбником земляцтва став представник єврейської громади (Ройтберг)²⁰. Серед зазначених осіб особливий інтерес, безперечно, становить Володимир Єфімович Свідзинський.

Як слідує з особової справи В. Є. Свідзинського з архіву Київського комерційного інституту, він подав заяву про вступ вільно-слухачем (тобто вживаючи сучасну термінологію – заочником) на економічне відділення Київських вищих комерційних курсів (які у травні 1908 р. стали іменуватись комерційним інститутом) 24 листопада 1907 р., тобто вже після початку навчального року. У цій заяві зазначено і місце його проживання – «Кам'янець-Подільський, Польські фільварки, Георгіївська вулиця, квартира священика Сулковського»²¹. Заява про вступ була задоволена, але у виданому В. Є. Свідзинському матрикулі зазначено, що він вступив до інституту в 1908 р.²². Зазначу, що попри те, що Свідзинський належав до вільно-слухачів (рівень успішності яких був доволі низьким), він навчався переважно на «чотири» і «п'ять» («три» в його матрикулі значиться тільки по цивільному праву і по цивільному та торговому процесу). При цьому особливо успішним було вивчення ним іноземних мов (німецької, французької, англійської) та предметів гуманітарного профілю, що засвідчувало ранній нахил Свідзинського до літературної творчості та перекладацької діяльності, а отже і про справжній потяг до цієї сфери діяльності. В інституті В. Є. Свідзинський

навчався до 26 січня 1913 р.²³, тобто ввійшов до керівництва Подільського земляцтва буквально за кілька місяців до закінчення свого навчання в інституті. Це до певної міри показово, оскільки може засвідчувати його активну громадську позицію та прагнення долучитись до вирішення долі своїх земляків в інституті.

Після перевиборів керівництва діяльність Подільського земляцтва суттєво поживалась. Так, 16 березня 1913 р. правління Подільського земляцтва звернулось до директора інституту з проханням дозволити «влаштувати вечоринку або гуляння в м. Кам'янець-Подільський протягом квітня або травня 1913 р.»²⁴. Керівництво інституту задовольнило дане прохання²⁵.

Подібні заходи влаштовувались й іншими земляцтвами, що діяли при Київському комерційному інституті у місцях звідки походили їх члени (а отже серед членів Подільського земляцтва були й вихідці з Кам'янець-Подільського або прилеглих населених пунктів), і їх метою було зібрання коштів до каси земляцтва. Цікавим у цьому проханні є те, що воно підписано В. Є. Свідзинським (який значиться секретарем правління Подільського земляцтва), хоча згідно його особової справи він навчався в інституті до 26 січня 1913 р. Це дає підстави припускати, що і після закінчення терміну навчання він залишався пов'язаним із Київським комерційним інститутом і єдиним зв'язуючим елементом могло бути лише складання ним випускних іспитів. Тобто спростовується усталена в його біографії інформація начебто він їх не складав, а отже не здобув диплома. Хоча це питання потребує подальшого вивчення для здійснення остаточних висновків.

9 жовтня 1913 р. керівництво Подільського земляцтва надало інформацію директору Київського комерційного інституту щодо своїх членів, котрі мали особливо скрутне матеріальне становище, для отримання пільг в платі за навчання чи іншій допомозі. Було подано інформацію про двох таких осіб. При цьому щодо першого зазначено, що його батько «вже років 12 як виїхав до Америки і жодних відомостей про себе не надсилає»; а щодо другого зазначено, що він мав певні заощадження, які він збирає «під час літніх кондицій»²⁶. Ця інформація додає змісту в справі оцінки матеріального становища студентства в Україні на початку ХХ ст. і навіть масштабів еміграції.

На початку грудня 1913 р. Подільське земляцтво отримало від керівництва інституту дозвіл на проведення поза інститутом загальних зборів²⁷. Їх метою був вибір нового керівництва земляцтва і відповідне прохання від земляцтва на ім'я директора інституту було підписано вже не В. Є. Свідзинським, а виконуючим обов'язки секретаря земляцтва Пономарем, хоча голова правління земляцтва значився старий²⁸. Це зібрання, як слідує з доповідної про його проведення, відбулось 10 грудня 1913 р. у приміщенні клубу «Батьківщина» по вул. Великій Володимирській № 42 і до правління Подільського земляцтва були обрані наступні особи: «Пономар Григорій Романович (Столипінська, д. 72, кв. 12), Моралевич Яків Михайлович (Фролівська д. 11, кв. 3), Зарицкий Василь Іванович (Кадетське шосе д. 17, кв. 65), Лісіцька Неоніла Дем'янівна (Тарасівська д. 9, кв. 13) (рідкій виняток, коли в склад керівництва земляцтва обиралась

представниця жіночої статі – А. Ч.), Анжуловський Олександр Захарович (Тургенівська д. 5, кв. 6)»²⁹. При цьому Пономар став головою земляцтва, а секретарем – Зарицький.

Нове керівництво Подільського земляцтва вже 14 грудня 1913 р. звернулось з проханням до керівництва інституту про дозвіл на проведення «вечоринки в м. Тульчин Подільської губернії»³⁰ під час різдвяних свят, яке було задоволено за умови, що на неї «запрошення та почесні квитки розсилатися та розвозитися не повинні»³¹. Рівно за місяць (13 січня 1914 р.) Подільське земляцтво подало керівництву інституту аналогічне прохання (вже на проведення вечоринки у Києві у лютому 1914 р.)³². А 1 лютого 1914 р. правління Подільського земляцтва подало прохання директору Київського комерційного інституту про влаштування в приміщенні інституту 26 лютого «вечора на користь названого земляцтва»³³ – подібної активності у проведенні заходів зі збору коштів не було у інших земляцтв інституту, що могло бути і свідченням особливої потреби у коштах саме у Подільського земляцтва, а також і засвідчує високий ступінь ініціативності його керівництва. Цікаво, що згідно заявки на проведення цього заходу «обов'язки відповідального розпорядника погодився взяти на себе професор М. В. Довнар-Запольський»³⁴, тобто директор інституту, що зайвий раз засвідчує його лібералізм та добре ставлення до студентів, що проявлялось і в інших ситуаціях³⁵. М. В. Довнар-Запольський звернувся особисто до київського губернатора з проханням дозволити даний захід «чистий збір з якого надійде на посилення засобів земляцтва»³⁶, що підтверджує думку про пріоритетність збору коштів і особливу потребу Подільського земляцтва у них.

18 лютого 1914 р. правління Подільського земляцтва зверталось до директора Київського комерційного інституту з проханням дозволити продаж в інституті квитків на призначену на 26 лютого 1914 р. вечоринку, що також було задоволено³⁷.

6 березня 1914 р. керівництво Київського комерційного інституту дозволило (у відповідь на прохання Подільського земляцтва) проведення його зборів у приміщенні клубу «Батьківщина», програма яких передбачала обговорення наступних питань: звіт тимчасового правління та ревізійної комісії, вибори нового правління та ревізійної комісії, звіт про вечір 27 лютого, обрання почесних членів земляцтва (положення про них були і в статутах інших студентських земляцтв інституту), питання про зміну статуту земляцтва та поточні справи³⁸. Як слідує зі звіту земляцтва на ім'я директора інституту ці збори відбулись 15 березня 1914 р. і на них було обрано наступний склад правління Подільського земляцтва: студент 4-го семестру економічного відділення Г. Д. Шандровський (голова), студент 4-го семестру економічного відділення Я. М. Моралевич (товариш голови), студент 2-го семестру комерційного відділення М. М. Воїнов (секретар), Г. Ф. Карічковський (касир) і студентка 5-го семестру економічного відділення Н. Д. Лісіцька (бібліотекар – отже і Подільське земляцтво за прикладом інших земляцтв почало створення власної книгозбірні)³⁹.

З наближенням літніх канікул 1914 р. Подільське земляцтво звернулось до

керівництва інституту з проханням «видати йому дозвіл на проведення благодійних вечорів на користь земляцтва в наступних пунктах Подільської губернії: в м. Кам'янець-Подільську, Винниці, Проскурові, Ямполі, Жмеринці та м. Браїлові, для надання пану подільському губернатору»⁴⁰. Подібна географія запланованих благодійних заходів мала відповідати і географії походження вихідців з Подільської губернії, котрі тоді навчалися у Київському комерційному інституті, оскільки ці заходи організовувались завдяки місцевим зв'язкам студентів (що були членами відповідних земляцтв) та їх близьких. Отже, таким чином можна вести мову і про місця походження студентів Київського комерційного інституту, котрі були вихідцями з Поділля. Цю інформацію можна буде поповнити і деталізувати при вивченні особових справ студентів цього навчального закладу.

Водночас, на відміну від усіх інших студентських земляцтв, що представляли населені пункти й регіони, географічно близькі до Києва, Подільське земляцтво жодного разу не звернулось із проханням до керівництва інституту про організацію екскурсій студентів до Подільської губернії. Оскільки подібні заходи часто організовувались різними студентськими земляцтвами інституту 41 з метою спрощення і здешевлення проїзду додому, то це дає підстави припускати про відносну дешевизну і доступність проїзду вихідців з Подільської губернії з Києва додому.

Слід зазначити, що у справі з архіву Київського комерційного інституту, яка присвячена Подільському земляцтву, зберігається його статут, затверджений Радою Київського комерційного інституту 21 листопада 1913 р. Він був надрукований у Києві в 1913 р. окремою брошурою, що засвідчує його корегування після першої редакції 1910 р. Як слідує з тексту статуту, метою Подільського земляцтва (як і інших подібних організацій, що діяли в інституті) було «задоволення матеріальних та культурних потреб своїх членів» шляхом «надання позик, внесення плати за право слухання лекцій, безкоштовне надання книг і підручників з бібліотеки земляцтва і пошук засобів та заробітків для потребуючих членів»⁴². Щодо підстав членства в земляцтві, то вони були визначені досить широко («дійсними членами Подільського земляцтва можуть бути студенти ККІ, котрі своїми інтересами пов'язані з Подільською губ.»⁴³) і були тотожними з аналогічними положенням зі статутів інших земляцтв вихідців з різних українських та російських губерній і водночас докорінно різнилось від організацій студентів, що походили з Прибалтики чи Кавказу: в останніх єдиною підставою членства було походження (по суті – етнічна приналежність)⁴⁴. Отже, Подільське земляцтво за своєю суттю було саме об'єднанням студентів не за етнічним, а регіональним чинником – пов'язаністю з Подільською губернією. При цьому цей зв'язок міг полягати як у народженні і (або) проживанні у цій губернії, так і в навчанні або праці у ній.

Винятком з аналогічних статутних положень інших студентських земляцтв інституту було те, що розмір щомісячних членських внесків не був чітко встановлений і визначався як «посильний». Наступні розділи статуту були при-

свячені засобам земляцтва (які складались з членських внесків, процентів на капітал каси земляцтва та зборів з концертів, лекцій, спектаклів тощо, випадкових пожертв і надходжень)⁴⁵ та його керівництву. Останнє було представлене правлінням та зборами земляцтва (які можуть бути звичайними – скликаються не менше двох разів на рік, та надзвичайними). Справи на загальних зборах земляцтва (як слідує зі статуту) вирішувались простою більшістю голосів та за наявності не менше третини членів, а для виключення членів земляцтва та внесення змін до статуту мали бути присутніми не менше 2/3 членів і затвердження відбувається при поданні не менше 2/3 голосів⁴⁶. Безпосереднє управління справами земляцтва здійснювало правління у складі 5 осіб (голови, товариша голови, секретаря, скарбника, бібліотекаря і двох кандидатів) з розписом їх функціональних обов'язків⁴⁷. Перевірку «всієї наявної готівки в касі» здійснювала спеціально обрана ревізійна комісія у складі трьох осіб⁴⁸.

В останньому пункті статуту було розписано структуру наявних грошових коштів та порядок їх витрачання. Зокрема, наявний капітал поділявся на основний (утворювався шляхом відрахування 5% від усіх надходжень до каси і був недоторканим, забезпечуючи існування каси), позичковий (складався з 65% усіх надходжень за місяць) та бібліотечний (складався з 30% усіх надходжень за місяць)⁴⁹. Таким чином, основна частка надходжень йшла на надання позик членам земляцтва, що підтверджує головне призначення земляцтва (зазначене і в переліку цілей його діяльності) – вирішення матеріальних питань своїх членів. Позики поділялись на короткострокові та довгострокові (але на термін не більше чотирьох місяців). Бажаючи отримати позику (згідно п.п. 32, 33) мали подати про це відповідну заяву «з зазначенням терміну повернення»⁵⁰.

Відмінність редакції статуту Подільського земляцтва 1913 р. від його першого варіанту 1910 р. полягала у тім, що було деталізовано положення про почесних членів, а саме, що до таких можуть належати особи, «котрі надали або можуть надати великі послуги чи пожертви земляцтву»⁵¹; тоді як у першій редакції значилось лише, що такі особи «обираються загальними зборами»⁵². Також було прибрано чотири пункти у розділі «Операції каси», а саме: «34) якщо готівка каси не дозволяє задовольнити всі вимоги, то Правління визначає порядок і розмір на свій розсуд; 35) у випадку ліквідації справ Земляцтва всі рештки каси і все майно отримує те або інше призначення за постановою Загальних Зборів і з затвердження п. директора; 36) всі витрати по веденню справ Земляцтва покриваються з сум каси Земляцтва; 37) Правління Земляцтва зобов'язане наприкінці кожного півріччя надавати директору звіт про свою діяльність і про надходження та витрату сум»⁵³. Подібні зміни в тексті статуту засвідчували з однієї сторони – посилення ролі економічного чинника у його діяльності, а з іншої – впевненість у подальшому тривалому існування самого земляцтва. Та нажаль, справа по Подільському земляцтву Київського комерційного інституту (як і по більшості інших подібних організацій) була припинена влітку 1914 р. внаслідок початку Першої світової війни і зміни політики Російської імперії щодо громадських та інших організацій, що вили-

лась у черговий наступ реакції. Тож припинення існування Подільського земляцтва саме в цей час (і тоді, коли воно структурувалось та налагодило свою роботу) додатково підтверджує посилення реакційних тенденцій в політиці Російської імперії за умов війни.

Також варто зазначити, що оскільки у справі по Подільському земляцтву з архіву Київського комерційного інституту відсутні списки членів земляцтва, то це означає потребу опрацювання особових справ студентів інституту (кількість яких є величезною). При цьому вихідці з Поділля могли належати до членів інших, загальноінститутських організацій (наприклад, Товариства допомоги нужденним слухачам Київського комерційного інституту⁵⁴) чи утворених за національним (Група великоросів, Український гурток⁵⁵) чи іншим (Південно-Західне земляцтво⁵⁶) чинниками. Отже, справа виявлення студентів Київського комерційного інституту, котрі походили з Подільської губернії ще потребує тривалої науково-пошукової праці в київських архівах.

На останок слід відзначити, що в Київському комерційному інституті від моменту його заснування у 1906 р. (коли він ще іменувався Вищими комерційними курсами) і до 1908 р. викладав і такий славетний син Подільського краю як І. В. Лучицький. До Київського комерційного інституту він був запрошений його засновником і колегою по історико-філологічному факультету Університету св. Володимира М. В. Довнар-Запольським і викладав спочатку курс історії торгівлі Стародавнього Світу⁵⁷, а з 1907 р. – історію економічного ладу Західної Європи⁵⁸ та загальну історію⁵⁹. Зазначу, що участь М. В. Довнар-Запольського у запрошенні до Київського комерційного інституту І. В. Лучицького до певної міри знакова, оскільки свого часу останній взяв участь у запрошенні М. В. Довнар-Запольського з Москви до Києва⁶⁰. Нажаль з 1908 р. І. В. Лучицький не фігурував у складі викладацького корпусу Київського комерційного інституту, тобто припинив працю у ньому.

Роблячи ж загальні висновки, можемо стверджувати, що дане дослідження є корисним для подальшого поглиблення вивчення регіональної історії (включно з вивченням окремих персоналій), історії студентських організацій та вищої школи в Україні початку ХХ ст. загалом, а тому може прислужитись у дослідженнях подібної тематики.

Примітки:

¹ Чуткий А. Київський комерційний інститут: історія заснування / А. І. Чуткий // Студії з архівної справи та документознавства. – Т. 15. – К., 2007. – С. 131-136; Чуткий А. І. Еволюція студентського контингенту Київського комерційного інституту / А. І. Чуткий // Київська старовина. – 2010. – № 1. – С. 35-45; Чуткий А. І. Заснування Київських вищих комерційних курсів / А. І. Чуткий // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2011. – № 2. – С. 143-149; Чуткий А. І. Викладацькі кадри та склад студентства Вищих комерційних курсів у Києві (1906–1908 рр.) / А. І. Чуткий // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2011. – Вип. 63. – С. 218-229.

² Чуткий А. І. М. В. Довнар-Запольський і справа вищої економічної освіти в Україні / А. І. Чуткий // Історичний журнал. – № 4. – 2007. – С. 84-92.

³ Город в средневековой цивилизации Западной Европы. – Т. 4. Extra muros: Город, общество, государство. – М.: Наука, 2000. – С. 51-65.

⁴ Alma Mater: Університет св. Володимира напередодні та в добу Української революції. 1917–1920. Матеріали, документи, спогади: У 3 кн. / Упоряд. В. А. Короткий, В. І. Ульяновський. – Т. 1. – К.: Прайм, 2000. – С. 225-249; 3 іменем Святого Володимира / Упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1994. – С. 345-356; Харківський університет ХІХ – початку ХХ століття у спогадах його професорів та вихованців / Уклад.: Б. П. Зайцев, В. Ю. Іваненко, В. І. Фадєєв, С. М. Пуделко, Б. К. Мигаль, С. І. Посохов. – Х.: Сага, 2010. – С. 304-316.

⁵ Чуткий А. І. Самоорганізація студентства Київського комерційного інституту як одна із складових історії зародження профспілкового руху в Україні / А. І. Чуткий // Гілея. – 2011. – Вип. 51 (№ 9). – С. 40-46.

⁶ Держархів м. Києва (далі – ДАК), ф. 153, оп. 8, спр. 53, 322, 482, 483; Чуткий А. І. Студенческие землячества, созданные выходцами из Беларуси в Киевском коммерческом институте / А. І. Чуткий // Беларускі археаграфічны штогоднік. – Минск, 2013. – Выпуск 14. – С. 221-237.

⁷ Чуткий А. І. Студенческие землячества Киевского коммерческого института / А. І. Чуткий // Проблемы славяноведения. Сб. научных статей и материалов. – Брянск: Ладомир, 2013. – Вып. 15. – С. 102-120.

⁸ Чуткий А. І. Український студентський гурток у Київському комерційному інституті (1908–1914 рр.) / А. І. Чуткий // Пам'ятки: археографічний щорічник. – К., 2008. – Т. 8. – С. 122-128.

⁹ ДАК, ф. 153, оп. 8, спр. 142, арк. 4.

¹⁰ Там само, спр. 664, арк. 1-3; там само, спр. 881.

¹¹ Там само спр. 142, арк. 1а.

¹² Там само, ф. 229, оп. 1, спр. 19, арк. 3-4.

¹³ Записка о Киевском коммерческом институте. – К., 1910. – С. 42.

¹⁴ Чуткий А. І. Київський комерційний інститут: витоки та історичний поступ (1906–1920 рр.) / А. І. Чуткий. – Ніжин, 2013. – С. 209, 213.

¹⁵ ДАК, ф. 153, оп. 8, спр. 142, арк. 4.

¹⁶ Там само, арк. 2.

¹⁷ Там само, арк. 5.

¹⁸ Там само, арк. 7.

¹⁹ Там само, арк. 8.

²⁰ Там само.

²¹ Там само, оп. 6, спр. 1166, арк. 1.

²² Там само, арк. 44.

²³ Там само, арк. 40, 42.

²⁴ Там само, оп. 8, спр. 142, арк. 9.

²⁵ Там само, арк. 10.

²⁶ Там само, арк. 11-11 зв.

- ²⁷ Там само, арк. 12-13.
- ²⁸ Там само, арк. 14.
- ²⁹ Там само, арк. 15.
- ³⁰ Там само, арк. 16.
- ³¹ Там само, арк. 17-17 зв.
- ³² Там само, арк. 19.
- ³³ Там само, арк. 20.
- ³⁴ Там само.
- ³⁵ Чуткий А. И. Студенческие землячества, созданные выходцами из Беларуси в Киевском коммерческом институте / А. И. Чуткий // Беларускі археаграфічны штогоднік. – С. 226.
- ³⁶ ДАК, ф. 153, оп. 8, спр. 142, арк. 21.
- ³⁷ Там само, арк. 23.
- ³⁸ Там само, арк. 24.
- ³⁹ Там само, арк. 26.
- ⁴⁰ Там само, арк. 27.
- ⁴¹ Див.: ДАК, ф. 153, оп. 8, спр. 177, 178, 179, 180, 181, 184 та ін.
- ⁴² Там само, спр. 142, арк. 29.
- ⁴³ Там само, арк. 29 зв.
- ⁴⁴ Чуткий А. І. Самоорганізація студентства Київського комерційного інституту як одна із складових історії зародження профспілкового руху в Україні. – С. 40-46.
- ⁴⁵ ДАК, ф. 153, оп. 8, спр. 142, арк. 29 зв.
- ⁴⁶ Там само, арк. 29 зв.-30.
- ⁴⁷ Там само, арк. 30 зв.
- ⁴⁸ Там само, арк. 31.
- ⁴⁹ Там само.
- ⁵⁰ Там само, арк. 31 зв.
- ⁵¹ Там само, арк. 29 зв.
- ⁵² Так само, спр. 47, арк. 24.
- ⁵³ Там само, арк. 25 зв.
- ⁵⁴ Там само, ф. 229, оп. 1, спр. 10, 19; Отчет общества вспомоществования недостаточным слушателям Киевского коммерческого института. – К.: Типо-литография А. О. Штерензона, 1910. – 11 с.
- ⁵⁵ ДАК, ф. 153, оп. 8, спр. 8.
- ⁵⁶ Там само, спр. 145.
- ⁵⁷ Обзорение преподавания на Высших коммерческих курсах в Киеве. – К., 1907. – С. 4-5.
- ⁵⁸ Обзорение преподавания в Киевском коммерческом институте на 1907-8 год. – К., 1907. – С. 1-19.
- ⁵⁹ ДАК, ф. 229, оп. 1, спр. 8, арк. 10 зв.
- ⁶⁰ Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України, ф. 66, спр. 45.

Andriy Chutkyi. Natives of Podolia in the walls of the Kyiv Commercial Institute (new materials for Podolia history beginning of XX centuries). The article explores undiscovered page that links Podolia and Kyiv in the beginning of XX century – activities in the Kyiv Commercial Institute, which became the first national University of Economics, organization of immigrants from Podolia – Podolsk brotherhood functioned at the Institute from November 1910 to July 1914. So, it is established that among the leadership (and, consequently, the total mass of the members) Podolsk community was initially dominated by representatives of the Jewish nation, but in 1912 they pushed back the Ukrainians, among which, in particular, there was V. Svidzinsky, who was Secretary of Podolsk fraternities in 1912–1913. At the same time Podolsk fraternities remained multinational and membership in it was not ethnic origin or religious affiliation, and contact with Podolia.

A content analysis of the Charter Podolsk community and the change that has demonstrated the increasing role of the economic factor in its activities, and with it the confidence of the members of the brotherhood in its continued long-term existence that suggests the success and necessity of the existence of this organization. Consequently, the fact of his sudden liquidation in the summer of 1914 (as the majority of such organizations) – was a result of the strengthening of the reactionary tendencies in the politics of the Russian Empire in the beginning of the First World War.

It was found that the activity of Podolsk community was identical with the activities of other student communities that existed in the Kyiv Commercial Institute and consisted in obtaining funds to meet the material needs of its members. Thus Podolsk fraternity has implemented measures to obtain funds particularly active in the last year and a half of its existence (different from other communities of students of the Institute).

Also presents unknown facts from the biography of I. V. Luchitskyi and V. E. Svydzinskyi today associate with the Kyiv Commercial Institute deepen the overall context of the study of the life path of those outstanding personalities of Ukrainian science and culture.

Key words: *history of Ukraine of the XX century, the Kyiv commercial Institute, personal style, Podolsk fraternity, student fraternities.*

Отримано: 20.05.2015 р.

УДК 94(477.43)«1913/1914»

Тимофій Герасимов

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ У ПЕРЕДДЕНЬ ТА НА ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Тимофій Герасимов. Кам'янець-Подільський у переддень та на початку Першої світової війни. На основі неопублікованих архівних документів, періодичної преси та мемуарної літератури зроблено спробу відтворити повсякденне життя м. Кам'янець-Подільського в переддень та на початку Першої